

POLSKA POEZJA OŚWIECENIOWA
W CHARKOWSKICH WYDAWNICTWACH
PERIODYCZNYCH I KSIĄŻKOWYCH Z LAT 1819–1820

MAGDALENA DABROWSKA

University of Warsaw

THE POLISH ENLIGHTENMENT POETRY IN THE KHARKIV PERIODICALS AND BOOKS BETWEEN 1819 AND 1820. The paper presents the reception of the Polish Enlightenment poetry in the Russian-language periodicals (monthly *Ukrainski Vestnik*, 1816–1819) and books (a volume of poetry *The Attempts in Verses* by Aleksander Sklabowski, 1819; a collection *The Works and Translations by the Students of the Imperial University in Kharkiv...*, 1820), published by the Kharkiv University Publishing House in the first half of the 19th century. The methods employed in the research are bibliographic heuristics, comparative literature and translation studies. The paper consists of three parts: the outline of history of the Polish Language Department and publishing at the Kharkiv University; the register of the free translations and imitations of the works by the Polish poets (Franciszek Karpiński and Adam Naruszewicz); the comparison of Naruszewicz's poem *To the Stream* (1771) with Aleksandr Sklabovskij's poem *To the Stream* (1819). The interest in Polish history and literature in Kharkiv was strongly influenced by the work performed at the Polish Language Department at Kharkiv University since 1818.

Keywords: Kharkiv University, students, translation, imitation, Russian language, poetry, Adam Naruszewicz, Franciszek Karpiński, Aleksandr Sklabovskij

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2024.13.57-73>

Wśród publikacji, które powstały w kręgu osób związanych z Uniwersytetem Charkowskim i ujrzały światło dzienne w uczelnianej drukarni, wysuwają się na plan pierwszy: czasopismo *Ukrainskij Wiestnik*, wydawane w latach 1816–1819, oraz zbiory prac egzaminacyjnych studentów. Niektóre prace studenckie, pośród których nie należały do rzadkości przekłady z języków obcych, ukazywały się dwukrotnie, a niekiedy nawet trzykrotnie: najpierw na łamach wymienionego periodyku, a potem – zwykle w nieco zmienionej postaci – w zbiorze wydany po zakończeniu danego roku akademickiego oraz w osobnym tomiku autorskim. Ich lektura pokazuje, że

zainteresowania naukowe charkowskich studentów objęły również polską poezję doby oświecenia, której tłumaczenia na język rosyjski i własne utwory napisane w tym języku z jej inspiracji, określane w podtytule mianem *naśladownictw*, przedkładali oni jako prace egzaminacyjne. Zbiory prac studentów ukazywały się pod tytułem *Dzieła i przekłady studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...*¹ w podtytule zaś zawierały datę dzienną ich publicznej prezentacji po pomyślnie odbytej sesji egzaminacyjnej (prace odczytane 30 czerwca 1818 roku weszły w skład zbioru wydanego w tym samym roku, ale już prace odczytane 30 czerwca 1819 roku oraz tego samego dnia roku 1820 doczekały się publikacji dopiero po upływie roku, w zbiorach – odpowiednio – z 1820 i 1821 roku). Osobnym tomikiem poetyckim były *Próby w wierszach Aleksandra Skłabowskiego* z 1819 roku. *Ukrainskij Wiestnik* wychodził co prawda przez cztery lata i od samego początku zamieszczano w nim materiały związane tematycznie z Polską, ale polonica poetyckie czasów oświecenia spotykamy tylko w jego ostatnim roczniku. Materiał egzemplifikacyjny, który zostanie przeanalizowany w niniejszym artykule, pochodzi więc z lat 1819–1820 i składają się na niego publikacje w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik* i tomik Skłabowskiego z 1819 roku oraz *Dzieła i przekłady studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...* z roku następnego.

Mimo że przedmiotem refleksji staną się przekłady (oraz przeróbki dzieł obcych autorów), omówienie zastosowanych strategii i technik tłumaczeniowych nie zajmie pierwszoplanowej pozycji. Postępowanie badawcze w tym obszarze zwykle obejmuje bowiem trzy etapy: bibliograficzny, historycznoliteracki i translatoryczny. Niniejszy artykuł, wpisujący się w nurt badań historycznoliterackich o zorientowaniu komparatystycznym, zawiera ustalenia z zakresu heurystyki bibliograficznej i rzuca światło na niedostatecznie rozpoznane (publikacje w piśmie *Ukrainskij Wiestnik*) oraz zapomniane (*Próby w wierszach Skłabowskiego*, *Dzieła i przekłady studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...*) epizody recepcji polskiej poezji oświeceniowej w Europie Wschodniej. Będzie chodziło, jeśli posłużyć się słowami Marii Krysztofiak, o *skoncentrowanie badań nad recepcją przekładu w kulturze docelowej i tylko fragmentaryczne odwoływanie się w ocenie przekładu do oryginału* (Krysztofiak 1996: 14).

Powyższe wstępne uwagi należy opatrzyć dwoma komentarzami. Po pierwsze, należy mieć świadomość umowności granic między utworami określanymi jako *przekład* i *naśladownictwo*: charakterystycznym rysem tamtej epoki były bowiem swobodne poczynania twórców ze spuścizną zagranicznych autorów, powodujące trudności z rozróżnieniem tłumaczenia od naśladownictwa i przeróbki. Dotyczy to przekładów nie tylko poezji i nie tylko z języka

¹ Tu i dalej, o ile nie podano inaczej, przekład tytułów i cytatów z języka rosyjskiego własny – M. D.

polskiego na rosyjski. *Miejscami [...] przyswojeniem bardziej niż tłumaczeniem* nazwał Wacław Walecki wydaną po rosyjsku przez Grigorija Zielnickiego w Kałudze w 1794 roku *Historię* Ignacego Krasickiego (Walecki 1999: 54). O Markijanie Szaszkekyczu jako autorze przekładu na język ukraiński wiersza Franciszka Karpińskiego *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* Olga Ciwkacz pisała, że pozwolił sobie *na znaczne odstępstwa od treści zawartych w oryginale* (Ciwkacz 2001: 162). Co więcej, często zdarzało się, że naśladowany utwór sam stanowił rezultat naśladownictwa, by powołać się na przykład wiersza Adama Naruszewicza *Do strumienia*, będącego adaptacją wiersza Charlesa François Pannarda *Le Ruisseau* (a ten z kolei był wzorowany na liryku pod tym samym tytułem Jeana Baptiste'a Rousseau; zob. Platt 1970: 265–266; Aleksandrowska 1999: 118) i następnie zaadaptowanego przez charkowskiego poetę Aleksandra Skłabowskiego. Po drugie, najliczniej reprezentowana jest w omawianych publikacjach poezja stanisławowska. *Mimo iż w tym wieku wybiła ostatnia godzina istnienia Polski, wiek [...] Poniatowskiego wymaga [...] docenienia dzięki dziełom Krasickich i Naruszewiczów* – pisał Piotr Hułak-Artemowski w opublikowanej w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik Mowie na dzień otwarcia Katedry Języka Polskiego przy Cesarskim Uniwersytecie Charkowskim...* (Gulak-Artemovskij 1819: 137). Szczególnie ważny wydawał się charkowianom drugi z wymienionych twórców, Adam Naruszewicz, który był poetą nadwornym od początku lat siedemdziesiątych XVIII wieku, uczestniczył w obiadach czwartkowych, w 1771 roku otrzymał od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego Medal Merentibus. Jednocześnie jednak w charkowskich wydawnictwach periodycznych i książkowych nie znajdujemy poezji politycznej czasów stanisławowskich, odzwierciedlającej zmianę sytuacji Rzeczypospolitej: miejscowi autorzy programowo wybierali poezję o tematyce uniwersalnej, głównie sentymentalnej proveniencji.

Ukrainskij Wiestnik był miesięcznikiem rosyjskojęzycznym (z pojedynczymi tekstami po ukraińsku). W większości numerów dzielił się na pięć działów, w tym – jeśli wymieniać tylko te, w których poloniców było najwięcej – *Nauki i sztuki* oraz *Literatura piękna*. Zespół redaktorski tworzyli na początku Eugrafij Fiłomafitski, Razumnik Gonorski i Grigorij Kwitka. Na stronach tytułowych numerów z roku 1818 widnieli jako redaktorzy już tylko Fiłomafitski i Gonorski, z roku następnego zaś – sam Fiłomafitski. Gonorski, poeta, filolog i tłumacz, absolwent Uniwersytetu Charkowskiego, zmarł w 1819 roku w wieku niespełna trzydziestu lat, a jego działalność została upamiętniona na łamach miesięcznika serią okolicznościowych publikacji. Dmitrij Bagalej nazwał *Ukrainskij Wiestnik specjalnym organem uniwersyteckim*, który jednak *wydawany był nie przez uniwersytet i nie w imieniu uniwersytetu, lecz przez [...] Fiłomafitskiego* (Bagalej 1904: 762). Bez względu jednak na rodzaj i stopień powiązań z uniwersytetem *Ukrainskij*

Wiestnik pełnił rolę kroniki jego życia naukowo-dydaktycznego. Świadczy o tym, dla przykładu, artykuł *Uniwersytet* z 1817 roku, będący sprawozdaniem z egzaminów przeprowadzonych na zakończenie bieżącego roku akademickiego (z wyszczególnieniem imion i nazwisk studentów oraz wolnych słuchaczy poszczególnych lat i tytułów ich prac egzaminacyjnych z podziałem na te, które na uroczystości zostały odczytane oraz które na niej nie wybrzmiały – zob. *University 1817*: 85–87). Artykuł ten ukazał się w dziale *Zapiski charkowskie*, pomyślanym jako kronika nie tylko wydarzeń na uczelni, ale również w innych instytucjach miejskich. W pewnym sensie kroniką życia społeczno-kulturalnego były również zbiory *Dzieł i przekładów studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...*: w wydanych w latach 1818 i 1820 znajdujemy mowy Kirilla Rossinskiego, członka społeczności Uniwersytetu Charkowskiego, ale także placówek oświatowych Jekatierinodar. Na zawartości charkowskiej produkcji wydawniczej tych lat odcisnęła piętno idea regionalizmu, przejawiająca się w przekazywaniu informacji o lokalnej przeszłości i wydarzeniach bieżących. Bagalej pisał, że gdyby *Ukrainskij Wiestnik* ignorował lokalną historię, literaturę i życie, to straciłby *raison d'être*, dlatego, że ogólne artykuły naukowo-literackie każdy mógł przeczytać w wydawnictwach stołecznych, gdzie, rzecz jasna, dział ten był przygotowany nieporównywalnie lepiej (Bagalej 1904: 753).

Obecność poloniców w piśmie *Ukrainskij Wiestnik* oraz w zbiorach *Dzieła i przekłady studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...* i *Próbach w wierszach* Skłabowskiego była pokłosiem działalności Katedry Języka Polskiego, utworzonej na mocy rozporządzenia Ministerstwa Oświaty z 25 lipca 1818 roku *O wprowadzeniu na Uniwersytecie Charkowskim nauczania języka polskiego i literatury* (zob. *On the Introduction...* 1866: 320–321). Stanowisko lektora języka polskiego otrzymał Piotr Hułak-Artemowski, poeta, filolog, tłumacz i popularyzator literatury polskiej, kluczowa postać charkowskiego ośrodka polonistycznego.

Za swoje zasługi Hułak-Artemowski został uhonorowany członkostwem w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk (tak jak Michaił Kaczenowski czy Jewgienij Bołchowitinow):

Ułak Artemowski, Małorosjanin, profesor języka i literatury polskiej w Uniwersytecie Charkowskim, wiele lat nad językiem małorosyjskim pracujący. Tłumaczył niektóre poezje Mickiewicza i innych polskich poetów przekładać zamierzał. (Kraushar 1906: 35)

Jego *Mowa na dzień otwarcia Katedry Języka Polskiego przy Cesarskim Uniwersytecie Charkowskim...*, opublikowana w numerze lutowym z 1819 roku, jest jedną z kilku publikacji w piśmie *Ukrainskij Wiestnik*, które rzucają światło na działalność Katedry Języka Polskiego oraz szeroko rozumiany kontakt jej wykładowcy oraz studentów z polską poezją oświeceniową. Zacytowany

wyżej ustęp mowy Hułaka-Artemowskiego ze wzmianką o Ignacym Krasickim i Adamie Naruszewiczu pochodzi z jej środkowej części, pomyślanej jako zarys dziejów piśmiennictwa polskiego z wyeksponowaniem poezji czasów stanisławowskich. Pierwsza zapowiedź założenia katedry pojawiła się jednak już w roku 1818 i był nią redakcyjny przypis do przekładu – tegoż Hułaka-Artemowskiego – *Mowy na obchód pamiątki Ignacego Krasickiego...* Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, z którego wynikało, że publikacja ta ma stanowić *wprowadzenie do kursu języka polskiego (który [...] planuje się prowadzić w [...] uniwersytecie) i zachętę do uczestnictwa w nim* ([Dmohovskij] 1818: 51 – przypis). O ile mowa Hułaka-Artemowskiego i przypis redakcji do jego tłumaczenia mowy Dmochowskiego sytuowały studentów Katedry Języka Polskiego na pozycji biernych odbiorców literatury polskiej, którym dopiero należało dostarczyć wiedzę na jej temat, o tyle redakcyjny komentarz do przekładu – autorstwa Nikołaja Lewickiego – szkicu *Okolice Renu*, zaczerpniętego z *Tygodnika Polskiego* i stanowiącego list Antoniego Borzewskiego do Brunona Kicińskiego (Borzevskij 1819: 319–339; por. Borzewski 1819: 77–91), wskazuje już na aktywny udział studentów w działalności przekładowej, co więcej, traktuje wytwór ich pracy jako pierwszy przejaw tego rodzaju aktywności wśród osób dopiero uczących się języka polskiego:

Przekład ten z polskiego jest zjawiskiem bez precedensu w całej Rosji, będącym owocem nauczania języka polskiego w publicznej uczelni, nie zaś rezultatem umiejętności w jego zakresie zdobytych bezpośrednio w samej Polsce. Obecnie w miejscowym uniwersytecie około 80 studentów przystąpiło z entuzjazmem do jego uczenia się pod kierunkiem nauczyciela świetnie władającego polskim: [...] postulat konieczności uczenia się tego języka oraz [...] korzystania ze źródeł literatury polskiej w celu udoskonalenia własnej [...] zostanie tutaj zrealizowany. (Borzevskij 1819: 339 – przypis)

Okolice Renu rzeczywiście były pierwszym zamieszczonym w charkowskim czasopiśmie przekładem z języka polskiego sporządzonym przez studenta. Już w tym samym numerze ukazał się kolejny *studencki* przekład i zarazem pierwszy taki przekład dzieła poetyckiego – *Dafne i Koridona* Franciszka Karpińskiego, autorstwa Aleksandra Skłabowskiego, z takim samym tytułem jak w oryginale, ale poprzedzonym określeniem *idylla* i uzupełnionym dopiskiem z *Karpińskiego* (Sklabovskij 1819b: 352–358). Przekłady z języka polskiego, które pojawiały się w numerach wcześniejszych, były autorstwa nie studentów, ale ich nauczyciela, Hułaka-Artemowskiego, o którym Stefan Kozak pisał, że nauczył się języka polskiego i poznał literaturę polską w czasie *wędrowniej belferki* po domach polskiej szlachty (Kozak 1974: 92). Na relacje między wykładowcą i studentami rzuca światło przypis do przekładu artykułu *Pisarz literat w porównaniu z innymi pisarzami*, pochodzącego z *Tygodnika Polskiego* (*Pisarz literat...* 1819: 169–177), w którym młody tłumacz – Nikołaj Lewicki – w geście podziękowania Hułakowi-Artemowskiemu zadedykował

mu swoją pracę (A Literate Writer... 1819: 137–150). Dedykacja Hułakowi-Artemowskiemu poprzedziła również wymieniony wyżej wiersz *Dafne i Koridon* w tomiku Skłabowskiego (Sklabovskij 1819a: 99).

Dodatkowego komentarza wymagają także zacytowane wcześniej słowa Aleksandra Kraushara o Hułaku-Artemowskim jako tłumaczu poezji Adama Mickiewicza. Jego związki z polską poezją romantyczną wydają się kwestią odrębną, wykraczającą poza problematykę tego artykułu, zresztą dobrze zbadaną (zob. m.in. Kozak 1974: 91–104), ale zarazem są one istotnym tłem interpretacyjnym przy omawianiu charkowskich *śladów* poezji oświeceniowej. Jednym z wierszy, które znalazły się na warsztacie miejscowego studenta, Skłabowskiego, było *Przypomnienie dawnej miłości. Pieśń pasterska* Karpińskiego (zob. Sklabovskij 1819d: 93–95). Teresa Kostkiewiczowa pisała o korespondowaniu z tym wierszem – *nie tylko tytułem, ale i przedstawioną sytuacją, jej składnikami i środkami ukazania więzi emocjonalnej* – sonetu Mickiewicza *Przypomnienie* (Kostkiewiczowa 1984: 187). Barbara Wolska rozwinęła tę myśl, zauważając, że w *Przypomnieniu dawnej miłości* podkreślona została *ranga pamięci, ukazanej podobnie w niektórych wczesnych utworach romantyków, gdzie wspomnienia dawnej miłości oraz ukochanej, lecz utraconej osoby wyrażane są przy użyciu topiki sentymentalnej, jak uczynił to na przykład Adam Mickiewicz w wierszu „Przypomnienie”* (Wolska 2017: 95). Obecność poezji Mickiewiczowskiej na zajęciach z polskiego poświadczył jeden ze studentów:

Hułak-Artemowski wykładał dla chętnych język polski dwa razy w tygodniu: jedna z jego lekcji była przeznaczona dla początkujących, druga zaś dla bardziej zaawansowanych, z pierwszymi zajmował się on przekładami polskich bajek i innych lekkich wierszy, a z drugimi przekładami Mickiewicza oraz innych polskich poetów. (cyt. za: Bagalej 1904: 597)

O samym Mickiewiczu można dodać, że Charków znalazł się na trasie jego podróży po Rosji. *Co się tyczy moich poezji drukowanych zaocznie, pierwszy raz ujrzałem je w Charkowie, z niemałym gniewem* – pisał w liście do Antoniego Edwarda Odyńca z 22 lutego (6 marca) 1826 roku z Moskwy, mając na myśli ogłoszenie przez niego w *Dzienniku Warszawskim* w roku poprzednim *improvizacji Do Al. Chodźki* (Mickiewicz 1955: 282).

Wspomnianymi przez charkowskiego studenta wierszami *innych polskich poetów* były – poza wymienionymi już *Dafne i Koridonem* i *Przypomnieniem dawnej miłości* Karpińskiego – *Podróżny i strumień* oraz *Korydon* tegoż autora, a także *Do strumienia* i *Do Jutrzenki* Naruszewicza. Wśród nich był też anonimowy wiersz *Powstanie rymów*. Wiersz Karpińskiego *Korydon* przyswoił czytelnikom czasopisma *Ukrainskij Wiestnik* D.(?) Safonow, pod którego

piórem uzyskał on tytuł *Идиллия* (Safonov 1819: 93–95), pozostałe zaś – Skłabowski: *Dafne i Koridona* nazwał on *Идиллия. Дафне и Коридон* (Skłabovskij 1819b: 352–358), *Przypomnienie dawnej miłości – Романс* (Skłabovskij 1819d: 93–95), *Podróżnego i strumień – Прохожий и поток* (Skłabovskij 1819g: 241–244), *Do strumienia – К ручью* (Skłabovskij 1819e: 77–79), *Do Jutrzenki – К зарнице* (Skłabovskij 1819f: 220–223), *Powstanie rymów – Происхождение рифм* (Skłabovskij 1819c: 223–227). Wiersze *Dafne i Koridon* oraz *Do strumienia* Skłabowski opatrzył tu podtytułami z *Karpińskiego* (pierwszy) i z *Naruszewicza* (drugi), a pozostałe utwory polskich poetów – podtytułami *naśladowanie Karpińskiego* i *naśladowanie Naruszewicza*. Wszystkie wiersze zostały opublikowane nie tylko w piśmie *Ukrainskij Wiestnik*, ale także w tomiku Skłabowskiego *Próby w wierszach*, podzielonym na trzy części (*Wiersze liryczne*, *Posłania* oraz *Różności*, w którym wiersze te znalazły miejsce) i łącznie liczącym ponad trzydzieści utworów, pochodzących z lat 1817–1819 (Skłabovskij 1819a: 99–105, 106–108, 112–114, 118–119, 148–151, 151–156). Ponadto wiersz *Do strumienia* – jako jedyny wśród wymienionych – został włączony do zbioru *Dzieł i przekładów studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...* z 1820 roku (*The Translations and Works...* 1820: 74–75). Na zbiorek ten złożyło się łącznie szesnaście utworów różnego autorstwa, w tym cztery samego Skłabowskiego. Porównanie tytułów wierszy nadanych przez twórców polskich i rosyjskojęzycznych tłumaczy czy naśladowców pozwala dostrzec dążenie tych drugich do uwydatnienia ich specyfiki gatunkowej: z tego wynika wysunięcie na plan pierwszy w tytule wiersza o *Dafne i Koridonie* określenia *idylla* oraz wprowadzenie tytułu *Romans* zamiast *Przypomnienie dawnej miłości* (por.: Dobak 1996: 574–580, Sinko 1996: 527–530). Wiersze o polskiej proveniencji korespondowały z pozostałą zawartością charkowskich publikacji, w których nie brakowało poezji sentymentalnej o sztafażu sielankowym i tematyce miłosnej czy refleksyjnej.

Ani w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik*, ani w żadnym z wydawnictw książkowych nie znajdujemy wzmianki o źródle pochodzenia poszczególnych utworów polskich poetów. Jego ustalenie nie nastręcza trudności tylko w przypadku wiersza *Powstanie rymów*, zamieszczonego w *Tygodniku Polskim* w 1819 roku (*Powstanie rymow...* 1819: 131–133). Autor *Powstania rymów* pozostaje nieznany. Nie udało się go ustalić ani Wiesławowi Puszowi (Pusz 1979: 123, 224), ani – w kontekście komparatystycznym – Siergiejowi Nikołajewowi (Nikołajew 2007: 260). Poezje Karpińskiego i Naruszewicza miały na przełomie XVIII i XIX stulecia kilkutomowe wydania książkowe, ale bywały publikowane też wcześniej na łamach czasopism. Przykładem jest wiersz Naruszewicza *Do strumienia*, po raz pierwszy zamieszczony pod tytułem *Strumień w Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* w 1771 roku, potem – już jako *Do strumienia* – w drugim tomie *Dzieł*

poety z 1778 roku oraz – znów pod tytułem *Do strumienia* – w pierwszym tomie jego *Wierszy różnych* z 1804 roku. Bardziej prawdopodobne wydaje się, że w rękach charkowskiego środowiska uniwersyteckiego znalazło się któreś wydanie dzieł zbiorowych Naruszewicza niż *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* i to w wydaniu książkowym Skłabowski zapoznał się z wierszem o strumieniu. Pośrednio wskazuje na to wybrany przez niego tytuł, brzmiący nie *Strumień*, ale *Do strumienia*.

Wiersze z *Karpińskiego* i z *Naruszewicza* Siergiej Nikołajew nazywał przekładami, ale jednocześnie sygnalizował (właśnie: tylko sygnalizował, bo tematu nie rozwinął) różnice między oryginałami a utworami w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik* (właśnie tylko na jego łamach, bowiem do publikacji w zbiorze prac studenckich i tomiku *Próby w wierszach* się nie odniósł) (Nikołajew 2007: 254–261), na tyle istotne, że skłaniające do nazwania ich raczej przeróbkami niż przekładami. O *Powstaniu rymów* pisał, że *pod piórem Skłabowskiego historia rymów – „dwóch bożków, płodów skrytej miłości” Kalliope i Apollina – znacznie się rozrosła: na 44 wersy oryginału przypada 70 wersów tłumaczenia*, a o *Korydonie* Karpińskiego wypowiedział się tak: *pomimo że Safonow zachował w przekładzie liczbę strof oryginału, to za cenę zamiany strofy safickiej na czterowersową zwiększył rozmiar wiersza, zapelniając go epitetami i peryfrazami, właściwymi dla tego typu czułości, którą w bajce „Człowiek i kamień” wyszydził sam Karpiński* (Nikołajew 2007: 260). Różnice między rozwiązaniami stosowanymi przez polskich i rosyjskich poetów dotyczyły warstwy wersyfikacyjnej, ale także problemowo-tematycznej, kompozycyjnej i stylistycznej. Przyjrzyjmy się nim dalej w oparciu o wiersz Naruszewicza *Do strumienia* oraz jego *naśladowictwo* Skłabowskiego, które, jak już wiemy, w latach 1819–1820 ujrzało światło dzienne w Charkowie aż trzykrotnie, podczas gdy pozostałe wiersze polskich poetów trafiały tam do rąk czytelników co najwyżej dwa razy.

Wacław Borowy zaliczył wiersz *Do strumienia* do ód medytacyjnych, *mających za temat zjawiska natury, ich wdzięk lub wzniosłość, i potęgę twórczą Opatrzności, która się przez nie wyraża* (Borowy 1978: 86). Tak samo zakwalifikował drugi wiersz Naruszewicza, który ujrzało światło dzienne w Charkowie – *Do Jutrzenki* (Borowy 1978: 86). Marta Szymor pisała, że poeta stworzył w wierszu o strumieniu *wyidealizowany, schematycznie nakreślony, autoportret połączony z idyllicznym ukazaniem wody oraz panegirycznym przedstawieniem któregoś z mecenasów – króla lub [Adama Kazimierza – M. D.] Czartoryskiego – [...] pod postacią Dafnisa* (Szymor 2007: 96). Wiersz ten, oparty na apostrofie do strumienia, wypełniają rozmyślenia podmiotu lirycznego nad własną kondycją moralną i psychiczną, rozwijane na zasadzie paralelizmu stanu przyrody i losu ludzkiego. Nie chodzi przy tym tylko o proste podobieństwo

sytuacji przyrody i człowieka, ale o ich krzyżowanie się ze sobą, pokrywanie, wchodzenie w interakcję. Tym należy tłumaczyć obecność obrazu Dafnisa przyglądającego się sobie w wodzie i przeprowadzenie analogii między czystą – przezroczystą – wodą i czystym – niewinnym, szczerym, otwartym na potrzeby otoczenia – sercem człowieka, z wyraźnym zaznaczeniem jednak różnicy między nimi: o ile woda znajduje się w ciągłym ruchu, podlega w całym biegu strumienia nieustannym zmianom, o tyle serce człowieka jest stałe, bo trwałe gruntu ma wyznawany przez niego system wartości. Wiersz *Do strumienia* odznacza się więc wymową moralizatorską, pokazuje pożądane postawy i zachowania. Obrazowanie akwaticzne – semantyka i metaforyka wody, łącznie z występującym w tym utworze ujęciem wody jako szkła – ma kluczowe znaczenie w poezji oświeceniowej. Za Barbarą Wolską można powtórzyć, że preferowanie *wody małej*, do której należy strumień, stanowiło *wspólny rys poetyckiej twórczości klasycystycznej i kameralnej, idyllicznej sielanki sentymentalnej* (Wolska 1995: 152). Obraz płynącej wody pojawia się też w wierszach Karpińskiego: *Korydon* (strumień), *Dafne i Korydon* (potok) oraz *Przypomnienie dawnej miłości* (potok, strumień), a są to, jak wiemy, wiersze, które zostały przyswojone w Charkowie rosyjskojęzycznym czytelnikom. Można zaryzykować stwierdzenie, że wiersz *Do strumienia* zajmuje wśród nich centralne miejsce, organizuje wokół siebie pozostałe. Obecność motywu akwaticznego zapewne nie była głównym kryterium doboru materiału do wprawek studentów Uniwersytetu Charkowskiego, niemniej nie sposób nie odnotować go jako charakterystycznego rysu poezji tamtej epoki, nie tylko polskiej, ale też rosyjskiej. Za przykład może służyć *Wiosenna pieśń melancholika* (1788) Nikołaja Karamzina, czołowego przedstawiciela poezji sentymentalnej w Rosji, zawierająca obraz strumienia i roniącego do niego łzy człowieka. Niewykluczone, że była ona źródłem inspiracji dla innego charkowskiego studenta, Troszczyńskiego (imię nieznane), którego wiersz *Wiosna. Z Karamzina* został opublikowany w tym samym zbiorze *Dzieł i przekładów studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...* (Troshinskij 1820: 84–85), co *Do strumienia. Z Naruszewicza* (Karamzin napisał wiele wierszy o wiosnie, toteż *Wiosenna pieśń melancholika* mogła, ale nie musiała być jedynym źródłem wpływu; por. Karamzin 1966: 66, 115, 127 i in.).

Wiersz *Do strumienia* trafił w latach 1819–1820 do rąk czytelników rosyjskojęzycznych w dwóch wariantach: pierwszy w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik*, drugi – zmodyfikowany – w *Dziela i przekładach studentów Cesarskiego Uniwersytetu Charkowskiego...* z 1820 roku oraz *Próbach w wierszach* Skłabowskiego z tego samego roku.² Nie sposób stwierdzić, kto wprowadził poprawki: sam Skłabowski czy też osoby przygotowujące książki do druku, wśród których mógł

² O rozbieżności między edycjami książkowymi zob. przypis 3.

być Hułak-Artemowski, jedyna osoba ze środowiska charkowskiego, która była w stanie porównać wiersze Naruszewicza i Skłabowskiego oraz ocenić utwór drugiego z nich pod kątem stopnia ekwiwalentności i zorientowania na poetykę oryginału. Najbardziej widoczna różnica między wierszem *Do strumienia* w czasopiśmie i w obu publikacjach książkowych dotyczy partii początkowych: w periodyku wiersz poprzedzają dwa pierwsze wersy w języku oryginału (*Jasny strumyczku, co w tym bieżysz lesie, / w wielu się rzeczach stan mój z tobą zgodzi*), w edycjach książkowych wersy po polsku zostały pominięte.

Można dodać, że przytaczanie początkowych dwuwierszy w języku oryginału należało do rozwiązań stale praktykowanych w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik*. Cytaty z wierszy Naruszewicza i Karpińskiego są zapisane alfabetem łacińskim, co bynajmniej nie jest to tu oczywistością, gdyż zdarzają się w nim wyimki z polskiej poezji zapisane cyrylicą (sic!). Taki kształt przybrał fragment wiersza Stanisława Trembeckiego *Gość w Heilsbergu* (1784) o podobieństwie Polaków i Rusinów w liście Wasilija Anastasewicza do redakcji pisma, zamieszczonym w nim w 1818 roku i zawierającym apel o intensyfikację popularyzacji kultury polskiej.³ Dokonując zapisu cyrylicą, Anastasewicz kierował się przekonaniem, że utwór stanie się wtedy bardziej zrozumiały dla czytelników, którzy nie posługują się alfabetem łacińskim.

Zmiany w samym tekście wiersza *Do strumienia* polegały na przeformułowaniu wersów ósmego i dwudziestego,⁴ a także zmianie wyrazu w wersie dwudziestym pierwszym⁵ i szyku wyrazów w ostatnim.⁶ Ponadto widzimy poprawki w warstwie interpunkcyjnej. Oba warianty miały tę samą liczbę wersów, a wprowadzone modyfikacje nie prowadziły do zmiany wymowy całości. Dotyczy to też wymiany przedrostka czasownika oznaczającego pokrycie dolin wodą,⁷ która spowodowała jedynie osłabienie wydzźwięku, a nie jego całkowitą zmianę.

³ Chodzi o ten fragment wiersza: *Te związki przyzwoitsze: i pomnić się godzi, / Iż Rusin z jednych z nami początków pochodzi: / Jedna krew, jeden język, taż natura twarda, / Ta śmiałość nieprzerwana, i śmierci pogarda. / Długo nam Jędze wspólną sprawiały ślepotę, / Że, brodzić w krwi Braterskiej, mieliśmy za Cnotę* (Trembecki 1784: [3]). Anastasewicz zapisał go w następujący sposób: *Те звионзку приизвоитше, и помнецьсе годзи, / Иж Русин з единых з нами почонткув походзи. / Една крев, еден ензык, таж натура тварда; / Таж съмялосьць невзрушона и смерти погарда. / Длуго нам ендзе спульносправялы сълепоте, / Же бродзиц в крви братерскей мелисьмы за цноте* (Anastasevic 1818: 119).

⁴ W czasopiśmie: *Но коль вздохну, то слышит Бог один!..* (Skłabovskij 1819e: 77); w zbiorze prac studenckich: *Вздохнул когда – лишь слышит Бог один!..* (The Translations and Works... 1820: 74); w tomiku wierszy Skłabowskiego: *Вздохнул когда – то слышит Бог один!..* (Skłabovskij 1819a: 118).

⁵ W czasopiśmie: *затопляет* (Skłabovskij 1819e: 79); w zbiorze prac studenckich i w tomiku wierszy Skłabowskiego: *потопляет* (The Translations and Works... 1820: 75; Skłabovskij 1819a: 119).

⁶ W czasopiśmie *души моей* (Skłabovskij 1819e: 79); w zbiorze prac studenckich i w tomiku wierszy Skłabowskiego: *моей души* (The Translations and Works... 1820: 75; Skłabovskij 1819a: 119).

⁷ Zob. przypis 4.

Wiersz Naruszewicza liczył dwadzieścia cztery wersy. Spod pióra Skłabowskiego wyszedł wiersz o cztery wersy dłuższy. Charkowski autor zachował ogólną wymowę utworu i apostrofę jako dominantę stylistyczną. Znaczne podobieństwo do wiersza Naruszewicza – pod względem doboru obrazów poetyckich i ich rozmieszczenia względem siebie – wykazuje tylko dwanaście początkowych wersów (cztery strofy) wiersza Skłabowskiego. Podobnie jak Naruszewicz poeta charkowski zaznaczył w nich zbieżność zjawisk w przyrodzie i życiu ludzkim oraz podkreślił bogactwo dźwięków dochodzących do człowieka z natury. Ostatni wniosek należy uzupełnić jednak zastrzeżeniem: w wersie dziesiątym wiersza Naruszewicza czytamy o tym, że żadna z wód na świecie nie dorównuje strumieniowi, Skłabowski dobitniej akcentował w analogicznym miejscu wyższość strumienia nad innymi wodami (a właściwie, zgodnie z jego słowami, innymi rzekami), bardziej od nich jasnego i przezroczystego. W dalszej części utworu Skłabowski szedł własną drogą, choć powtarzał część obrazów poetyckich za Naruszewiczem. Przede wszystkim zrezygnował z przywołania Neptuna i Fortuny, w mitologii rzymskiej boga wód i bogini kierującej losami ludzkimi, a oglądającym swoją podobiznę w *szkle* wody uczynił nie – jak polski poprzednik – Dafnisa, w mitologii greckiej bożka pasterskiego pochodzenia sycylijskiego, ale Narcyza, w tejże tradycji młodzieńca niezwyklej urody. O *szkle* wody jest mowa więc zarówno w wierszu Naruszewicza, jak i w wierszu Skłabowskiego, podobnie jak o sercu prawego człowieka, w którym można się przejrzeć lepiej niż w wodzie. Spod pióra obu autorów wyszły wiersze o wymowie moralizatorskiej, promujące szczerłość i szlachetność.

Z powyższych rozważań płyną dwójakiego rodzaju wnioski, odnoszące się, po pierwsze, do wiersza Naruszewicza *Do strumienia*, któremu – z racji tego, że jako jedyny trafił do rąk czytelników aż trzykrotnie (co samo w sobie, zwłaszcza, że chodziło o okres zaledwie dwuletni i to samo miejsce wydania, było czymś wyjątkowym) poświęcono najwięcej uwagi, oraz, po drugie, specyfiki recepcji polskiej poezji oświeceniowej w Charkowie początków XIX wieku.

Wiersz Skłabowskiego o strumieniu można określić tymi samymi słowami, które Wacław Walecki odniósł do *Historii* Krasickiego, opublikowanej przez Zielnickiego w Kałudze: było to mianowicie *miejscami przyswojenie bardziej niż tłumaczenie*. Z hasła *Adam Naruszewicz* w bibliografii pod redakcją Izaliny Kurant wynika, że poza Skłabowskim nikt nie podjął się przyswojenia rosyjskojęzycznym odbiorcom ani tego utworu polskiego poety, ani jego wiersza *Do Jutrzenki* (Polska literatura... 1986: 228). Można dodać, że autor tego hasła – najwyraźniej zasugerowany podtytułem w czasopiśmie *Ukrainskij Wiestnik* – zaliczył wiersz *Do Jutrzenki* do naśladownictw, a wiersz *Do strumienia* uznał za przekład, nie do końca, jak już wiemy, zasadnie. Oprócz tego w hasle tym pominięto zbiór *Dzieł i przekładów studentów Cesarskiego Uniwersytetu*

Charkowskiego... i tomik Skłabowskiego *Próby w wierszach* jako miejsca zamieszczenia wiersza *Do strumienia*. Wiersz ten znalazł się w obu publikacjach książkowych nie dlatego, że miał związek z poezją polską, ale z uwagi na samego Skłabowskiego, jak można domniemywać, jednego z najbardziej wyróżniających się studentów miejscowego uniwersytetu. Takie przypuszczenie pozwala sformułować większa liczba utworów jego pióra niż autorstwa innych studentów, które zostały zamieszczone w charkowskich wydawnictwach periodycznych i książkowych. Wkrótce okaże się jednak, że dla niego samego kontakt z literaturą polską był tylko epizodem. W latach 1824–1825 będzie redagował *Ukrainskij Żurnał*, dwumiesięcznik *raczej (...) pedagogiczny niż literacki* (Russian Press... 1959: 182), a potem pochłonie go praca urzędnicza.

Za sprawą wymienionych wyżej publikacji Charków stał się w pierwszej połowie XIX wieku jednym z trzech (obok Moskwy i Petersburga) ośrodków popularyzacji literatury polskiej w państwie carów. Wśród czasopism moskiewskich w polonica obfitował *Wiestnik Jewropy*, założony w 1802 roku przez Karamzina. W Petersburgu Anastasewicz wydawał w latach 1811–1812 pismo *Ulej*, prawie w całości poświęcone kulturze polskiej. W swoim liście do redakcji miesięcznika *Ukrainskij Wiestnik* Anastasewicz wymienił jeszcze dwa zasłużone na tym polu periodyki: moskiewskie *Nowosti russkoj literatury* (1802–1805) i petersburski *Siewiernyj Wiestnik* (1804–1805). Warto przypomnieć wreszcie, że dzieła Naruszewicza i Karpińskiego zagościły w rękopiśmiennym zbiorze Anastasewicza z 1802 roku *Cudza muza, albo przekłady rozmaitych wierszy cudzoziemskich na wersy rosyjskie*, a pierwsze przekłady z Naruszewicza powstały już w drugiej połowie XVIII wieku (chodzi o opublikowaną w Kijowie w 1788 roku *Taurykę, albo wiadomości starożytne i późniejsze o stanie i mieszkańcach Krymu do naszych czasów* – zob. Nikolajew 2007: 240–253). Specyfika ośrodka charkowskiego polegała na ścisłym związku z miejscowym uniwersytetem i działającą w nim Katedrą Języka Polskiego. Przekłady i naśladownictwa dzieł polskich autorów oraz komentarze do nich, przygotowywane przez Hułaka-Artemowskiego, miały służyć za materiał dydaktyczny dla studentów, natomiast przekłady i naśladownictwa wychodzące spod pióra studentów pełniły funkcję prac egzaminacyjnych. Jak widać, mamy do czynienia z ciekawym przypadkiem recepcji literatury polskiej, w tym polskiej poezji oświeceniowej, mającej początek w kręgu akademickim, wykładowców i studentów.

REFERENCES

- A Literate Writer... 1819:** [Author unknown]. "A Literate Writer Compared to Other Writers." Transl. by Levickij, Nikolaj. *Ukrainskij Vestnik*, vol. 5 (May 1819): 137–150. [In Russian: [Б.п.]. „Писатель Литтератор в сравнении с другими писателями.” Перев. Левицкий, Николай. *Украинский вестник*, кн. 5 (май 1819): 137–150.]
- Aleksandrowska 1999:** Aleksandrowska, Elzbieta. *Zabawy Przyjemne i Pozyteczne 1770–1777. A Bibliographic Monograph*. Warsaw: IBL PAN, 1999. [In Polish: Aleksandrowska, Elzbieta. *Zabawy Przyjemne i Pozyteczne 1770–1777. Monografia bibliograficzna*. Warszawa: IBL PAN, 1999.]
- Anastasevic 1818:** B.A. [Anastasevic, Vasilij]. "A Letter to Publishers." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 12 (October 1818): 115–124. [In Russian: B.A. [Анастасевич Василий]. „Письмо к издателям.” *Украинский Вестник*, кн. 12 (октябрь 1818): 115–124.]
- Bagalej 1904:** Bagalej, Dmitrij. *Outline of the History of Kharkov University (Based on Unpublished Materials)*. Vol. 2 (*From 1815 to 1835*). Harkov: Parovaya Tipografiya i Litografiya Zilberberg, 1904. [In Russian: Багалеј, Дмитрий. *Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам)*. Т. 2 (С 1815 по 1835 год). Харьков: Паровая Типография и Литография Зильберберг, 1904.]
- Borzewski 1819:** [Borzewski, Antoni]. "Around the Rhine." *Tygodnik Polski*, vol. 1, no 4 (1819): 77–91. [In Polish: [Borzewski, Antoni]. „Okolice Renu.” *Tygodnik Polski*, t. 1, nr 4 (1819): 77–91.]
- Borzevskij 1819:** [Borževskij, Antoni]. "Around the Rhine." Transl. by Levickij, Nikolaj. *Ukrainskij Vestnik*, vol. 3 (March 1819): 319–339. [In Russian: [Боржевский, Антони]. „Окрестности Рейна.” Перев. Левицкий, Николай. *Украинский Вестник*, кн. 3 (март 1819): 319–339.]
- Ciwkacz 2001:** Ciwkacz, Olga. "A Mysterious Polish Song. The First Translation of Franciszek Karpiński's Poetry into Ukrainian ("To Justyna. Longing for spring")." *Wiek Oświecenia*, vol. 17 (2001): 159–167. [In Polish: Ciwkacz, Olga. „Tajemnicza polska pieśń. Pierwszy przekład poezji Franciszka Karpińskiego na język ukraiński („Do Justyny. Tęskność na wiosnę”)." *Wiek Oświecenia*, vol. 17 (2001): 159–167.]
- Dobak 1996:** Dobak, Anna. "Idyll." In Kostkiewiczowa, Teresa, ed. *Dictionary of Polish Enlightenment Literature: 574–580*. Wrocław – Warsaw – Krakow: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 1996. [In Polish: Dobak, Anna. „Sielanka.” W: Kostkiewiczowa, Teresa, red. *Słownik literatury polskiego Oświecenia: 574–580*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996.]
- Gulak-Artemovskij 1819:** Gulak-Artemovskij, Petr. "Speech on the Opening Day of the Polish Language Department..." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 14 (February 1819): 129–161. [In Russian: Гулак-Артемовский, Петр. „Речь, в день открытия Кафедры Польского языка...” *Украинский вестник*, кн. 14 (февраль 1819): 129–161.]
- Дмоховskij 1818:** [Дмоховskij, Францишек]. "Speech on the Commemoration of Ignacy Krasicki the Archbishop of Gniezno at the Public Meeting of the Warsaw Society of Friends of Science on 12 December 1801." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 11 (July 1818): 48–72, vol. 12 (October 1818): 283–327. [In Russian: [Дмоховskий, Фнанцишек]. „Речь, на случай совершения памяти об Игнати Крasiцком – Архиепископе Гнезненском – произнесенная при торжественном Заседании в Варшавском Обществе Друзей Наук 12го Декабря 1801 года.” *Украинский вестник*, ч. 11 (июль 1818): 48–72, ч. 12 (октябрь 1818): 283–327.]

- Karamzin 1966:** Karamzin, Nikolaj. *Complete Collection of Poems*. Moscow – Leningrad: Sovetskij pisatel, 1966. [In Russian: Карамзин, Николай. *Полное собрание стихотворений*. Москва – Ленинград: Советский писатель, 1966.]
- Kostkiewiczowa 1984:** Kostkiewiczowa, Teresa. *Horizons of Imagination. On the Language of Poetry During the Enlightenment*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984. [Kostkiewiczowa, Teresa. *Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.]
- Kozak 1974:** Kozak, Stefan. “Hułak-Artemowski in the Circle of Mickiewicz and Polish Issues.” In Kozak, Stefan & Jakóbiec, Marian, eds. *From the History of Polish-Ukrainian Literary Relations*: 91–104. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1974. [In Polish: Kozak, Stefan. „Hułak-Artemowski w kręgu Mickiewicza i problematyki polskiej.” W: Kozak, Stefan & Jakóbiec, Marian, red. *Z dziejów stosunków literackich polsko-ukraińskich*: 91–104. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.]
- Kraushar 1906:** Kraushar, Aleksander. *The Warsaw Society of Friends of Sciences 1800–1832. A Historical Monograph Based on Archival Sources*. Book 4. Krakow – Warsaw: G. Gebethner i spolka – Gebethner i Wolff, 1906. [In Polish: Kraushar, Aleksander. *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych*. Ks. 4. Kraków – Warszawa: G. Gebethner i spółka – Gebethner i Wolff, 1906.]
- Krysztofiak 1996:** Krysztofiak, Maria. *Literary Translation in Contemporary Translation Studies*. Poznan: Adam Mickiewicz University Press, 1996. [In Polish: Krysztofiak, Maria. *Przekład literacki we współczesnej translatoryce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1996.]
- Mickiewicz 1955:** Mickiewicz, Adam. *Works*. Vol. XIV, part 1. Warsaw: Czytelnik, 1955. [In Polish: Mickiewicz, Adam. *Dzieła*. T. XIV, cz. 1. Warszawa: Czytelnik, 1955.]
- Nikołajew 2007:** Nikołajew, Siergiej. *From Kochanowski to Mickiewicz. Sketches from the History of Polish-Russian Literary Unions of the 17th–19th Centuries*. Transl. by Glazewski, Jacek. Warsaw: Neriton, 2007. [In Polish: Nikołajew, Siergiej. *Od Kochanowskiego do Mickiewicza. Szkice z historii polsko-rosyjskich związków literackich XVII–XIX wieku*. Przekł. Głazewski, Jacek. Warszawa: Neriton, 2007.]
- On the Introduction... 1866:** “155. July 25, [1818]. On the Introduction of Teaching Polish Language and Literature at the University of Kharkov.” In *Sbornik rasporyazhenii po Ministerstvu Narodnogo Prosveshcheniya*. Vol. 1 (1802–1834): 320–321. Sankt-Peterburg: Ministerstvo narodnogo prosveshcheniya, 1866. [In Russian: „155. Июля 25 [1818]. О введении в Харьковском университете преподавания Польского языка и словесности.” In: *Сборник распоряжений по Министерству Народного Просвещения*. Т. 1 (1802–1834): 320–321. Санкт-Петербург: Министерство народного просвещения, 1866.]
- Pisarz literat 1819:** [Author unknown]. “A Literate Writer Compared to Other Writers.” *Tygodnik Polski*, vol. 1, no 8 (1819): 169–177. [In Polish: [B.a.]. „Pisarz literat w porównaniu z innymi pisarzami.” *Tygodnik Polski*, t. 1, nr 8 (1819): 169–177.]

- Platt 1970:** Platt, Julian. "Literary Inspirations of Naruszewicz and Other poets of "Zabawy Przyjemne i Pozyteczne"." *Pamiętnik Literacki*, no 2 (1970): 241–280. [In Polish: Platt, Julian. „Inspiracje literackie Naruszewicza i innych poetów „Zabaw Przyjemnych i Pozytecznych”.” *Pamiętnik Literacki*, z. 2 (1970): 241–280.]
- Polska literatura 1986:** Kurant, Izalina, ed. *Polish Belles-Lettres from the 16th Century to the Beginning of the 20th Century in Russian and Soviet Publishing Houses. Bibliography of Translations and Critical Literature in Russian Published in the Years 1711–1975*. Vol. 2. Wrocław – Warsaw – Krakow – Gdansk – Lodz: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1986. [In Polish: Kurant, Izalina, red. *Polska literatura piękna od XVI w. do początku XX w. w wydawnictwach rosyjskich i radzieckich. Bibliografia przekładów oraz literatury krytycznej w języku rosyjskim wydanych w latach 1711–1975*. T. 2. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986.]
- Pusz 1979:** Pusz, Wiesław. "New Parnassus" of Pre-Romantic Warsaw. *Bruno Kicinski and the Circle of His Collaborators*. Wrocław – Warsaw – Krakow – Gdansk: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1979. [In Polish: „Nowy Parnas” przedromantycznej Warszawy. Bruno Kiciński i grono jego współpracowników. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979.]
- Russian Press... 1959:** Dementev, Aleksandr & Zapadov, Aleksandr & Cherepahov, Matvej, eds. *Russian Press (1702–1894). A Reference Book*. Moscow: GIPL, 1959. [In Russian: Дементьев Александр & Западов Александр & Черепанов Матвей, ред. *Русская периодическая печать (1702–1894)*. Справочник. Москва: ГИПЛ, 1959.]
- Safonov 1819:** Safonov, Dmitrij. "Idyll." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 4 (April 1819): 96–97. [In Russian: Сафонов Дмитрий. „Идиллия.” *Украинский вестник*, кн. 4 (апрель 1819): 96–97.]
- Sinko 1996:** Sinko, Zofia. "Romance." In Kostkiewiczowa, Teresa, ed. *Dictionary of Polish Enlightenment Literature: 527–530*. Wrocław – Warsaw – Krakow: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1996. [In Polish: Sinko, Zofia. „Romans.” W: Kostkiewiczowa, Teresa, red. *Słownik literatury polskiego Oświecenia: 527–530*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996.]
- Sklabovskij 1819a:** Sklabovskij, Aleksandr. *Attempts at Poetry*. Harkov: V Universitetskoj tipografii, 1819. [In Russian: Склабовский, Александр. *Опыты в стихах*. Харьков: В Университетской типографии, 1819.]
- Sklabovskij 1819b:** Sklabovskij, Aleksandr. "Idyll. Dafna and Koridon." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 3 (March 1819): 352–358. [In Russian: Склабовский, Александр. „Идиллия. Дафна и Коридон.” *Украинский вестник*, кн. 3 (март 1819): 352–358.]
- Sklabovskij 1819c:** Sklabovskij, Aleksandr. "Origin of Rhymes." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 8 (August 1819): 223–227. [In Russian: Склабовский, Александр. „Происхождение рифм.” *Украинский вестник*, кн. 8 (август 1819): 223–227.]
- [Sklabovskij] 1819d:** [Sklabovskij, Aleksandr]. "Romance. (Karpinski's Imitation)." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 4 (April 1819): 93–95. [In Russian: [Склабовский, Александр]. „Романс. (Подражание Карпинскому).” *Украинский вестник*, кн. 4 (апрель 1819): 93–95.]
- Sklabovskij 1819e:** Sklabovskij, Aleksandr. "To the Stream." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 15 (July 1819): 77–79. [In Russian: Склабовский, Александр. „К ручью.” *Украинский вестник*, кн. 15 (июль 1819): 77–79.]
- Sklabovskij 1819f:** Sklabovskij, Aleksandr. "Until Dawn. (Naruszewicz's Imitation)." *Ukrainskij Vestnik*, vol. 15 (August 1819): 220–223. [In Russian: Склабовский, Александр. „К Зарнице. (Подражание Нарушевичу).” *Украинский вестник*, ч. 15 (август 1819): 220–223.]

- Sklabovskij 1819g:** Sklabovskij, Aleksandr. “Walker and Stream. (Karpinski’s Imitation).” *Ukrainskij Vestnik*, vol. 5 (May 1819): 241–244. [In Russian: Склабовский, Александр. „Прохожий и Поток. (Подражание Карпинскому).” *Украинский вестник*, кн. 5 (май 1819): 241–244.]
- Szymor 2007:** Szymor, Marta. “In the Circle of Moral Values. Themes and Topics of Selected Philosophical and Reflective Odes by Adam Naruszewicz.” *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, vol. 9 (2007): 91–108. [In Polish: Szymor, Marta. „W kręgu wartości moralnych. Motywy i tematy wybranych ód filozoficzno-refleksyjnych Adama Naruszewicza.” *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, t. 9 (2007): 91–108.]
- The Translations and Works... 1820:** *The Translations and Works by Students of the Imperial University of Kharkov... June 30, 1819...* Harkov: V Universitetskoj tipografii, 1820. [In Russian: *Сочинения и переводы студентов Императорского Харьковского Университета... 1819 года июня 30 числа...* Харьков: В Университетской типографии, 1820.]
- Trembecki [1784]:** Trembecki, Stanisław. *Guest in Heilsberg*. [Warsaw: Drukarnia Pijarów], [1784]. [In Polish: Trembecki, Stanisław. *Gość w Heilsbergu*. [Warszawa: Drukarnia Pijarów], [1784].]
- Troshinskij 1820:** Troshinskij [?]. “Spring. (Karamzin’s Imitation).” In *The Translations and Works by Students of the Imperial University of Kharkov... June 30, 1819...*: 84–85. Harkov: V Universitetskoj tipografii, 1820. [In Russian: Трощинский [?]. „Весна. Подражание Карамзину.” В: *Сочинения и переводы студентов Императорского Харьковского Университета... 1819 года Июня 30 числа...*: 84–85. Харьков: В Университетской типографии, 1820.]
- University... 1817:** [Author unknown]. “University.” *Ukrainskij Vestnik*, vol. 7 (July 1817): 85–87. [In Russian: [Б.п.]. „Университет.” *Украинский вестник*, ч. 7 (июль 1817): 85–87.]
- Walecki 1999:** Walecki, Waclaw. *The Eternal Man. “History” by Ignacy Krasicki and Its Cultural and Literary Contexts*. Krakow: Księgarnia Akademicka, 1999. [In Polish: Walecki, Waclaw. *Wieczny człowiek. „Historyja” Ignacego Krasickiego i jej konteksty kulturowe oraz literackie*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999.]
- Wolska 2017:** Wolska, Barbara. “Walking in the Footsteps of the Past: “A reminder of an old love. Shepherd’s song”.”. In Mazurkova, Bożena & Chachulski, Tomasz, eds. *Karpiński’s Reading: 79–100*. Warsaw: IBL PAN, 2017. [In Polish: Wolska, Barbara. „Stąpając po śladach przeszłości: „Przypomnienie dawnej miłości. Pieśń pasterska”.”. In Mazurkova, Bożena & Chachulski, Tomasz, red. *Czytanie Karpińskiego: 79–100*. Warszawa: IBL PAN, 2017.]

MAGDALENA DABROWSKA (MAGDALENA DĄBROWSKA), DR HAB.

University of Warsaw

 <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

“The Polish Enlightenment Poetry in the Kharkiv Periodicals and Books between 1819 and 1820.” [Original title in Polish: „Polska poezja oświeceniowa w charkowskich wydawnictwach periodycznych i książkowych z lat 1819–1820.”]

Cyrillo-Methodian Papers, no 13 (2024): 57–73.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2024.13.57-73>

